

ENGELLİLERİN SOSYAL SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ

Doç. Dr. Yusuf GENÇ¹

Öz

İnsanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkan engellilik, günümüz toplumlarında da devam eden dezavantajlı bir durumdur. Tarihin değişik dönemlerinde engellilere yönelik farklı uygulamalar yapılmış, modern dünyada ise sosyal devlet anlayışı kapsamında bu gruba yönelik hizmetler çeşitlilik kazanmıştır. Zaman zaman engelliler veya aileleri toplumun diğer üyeleri tarafından potansiyel suçlu bulunmuş, bazen bu duruma acınma duygusu ile yaklaşmış bazen de topluma entegre olabilmeleri için farklı projeler üretilmiştir. Engelli nüfusun çoğalması bu alandaki kaygıları arttırmaktadır. Çünkü nüfusların yaşlanması ve yaşlı insanların engelli hale gelme riskinin yüksek olması ile birlikte kronik sağlık sorunlarının da küresel olarak artış göstermesi engelli nüfusun artmasına neden olmaktadır. Dünya çapında, engelli olmayan insanlara kıyasla engelli insanlar; daha olumsuz sağlık durumuna, daha düşük eğitim başarısına ve iktisadi katılıma, bunun yanında daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptirler. Birçok insanın varlığına alıştığı ve kolaylıkla ulaşabildiği sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilgi edinme gibi hizmetlere erişimde, engelli insanların birtakım bariyerlerle karşılaşması bu farkları kısmen açıklayabilir. Bu araştırmada Konya ili Doğanhisar ilçesinde yaşayan engellilerin; sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim ve sağlıktan kaynaklanan sorunları ve bu sorunlara karşı alınabilecek tedbirler uygulamalı olarak tartışılmıştır. Ulaşılan sonuçların engellilerin sorunlarını belirlemeye ışık tutması beklenmektedir. Araştırma kapsamında 258 engelli ve aileleri evlerinde ziyaret edilerek anket ve mülakat uygulanmıştır. Bu kapsamda engellilerin topluma etkin katılımının sağlanması; fiziksel, sosyal, ekonomik ve davranışsal engellerle karşılaşmalarının önlenmesi, kendilerine ve ailelerine devletin verebileceği katkıların belirlenmesi ve psiko-sosyal destek hizmetlerinin artırılmasına önem verilmesi gerektiği varsayımından hareket edilmiştir. Engelli bireyler ve ailelerine yapılan ekonomik yardımlar, onların sağlıklı bir yaşam sürmeleri ve mutlu olmaları için yeterli olmamaktadır. Sosyal hayata katılmak ve toplumun diğer bireyleri tarafından değer atfedilmek istemektedirler. Bu araştırma ile engellilerin bu tür sorunlara nasıl yaklaştıkları ve beklentileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli, sosyal sorun, engelli ailesi, istihdam, sosyal katılım.

¹ Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi, ygenç@sakarya.edu.tr

SOCIAL PROBLEMS AND EXPECTATIONS OF DISABLED PEOPLE

Abstract

Disability which emerged with the history of humanity is also an ongoing disadvantage in today's society. Different applications in different periods of history are made for disabled people, as for the modern world, services for this group has gained variety within the context of social state. From time to time people with disabilities have found to be potential criminals by their families and other members of the community, sometimes this case is approached with a pain sensation, and also sometimes different projects are produced so that they can integrate into society. Proliferation of the disabled population is increasing the concerns in this area. The global increase in chronic health problems cause an increase in the disabled population due to aging of population and elderly people's high risk of becoming disabled. Worldwide, people with disabilities, compared to people without disabilities; have worse health status, have lower educational attainment and economic participation, and have higher poverty rates as well. This difference can be partially explained by several barriers that disabled people face in accessing to services such as health, education, employment, transportation and getting information which many people are accustomed to their presence, and easily get access. In this study, social, cultural, economic, educational, and health related problems of disabled people living in Doğanhisar District of Konya and precautions to be taken against these problems are practically discussed. Achieved results are expected to shed light to identify the problems of the disabled. A survey and interviews are conducted with 258 disabled people and their families whom were visited in their homes. In this extend it was based on the assumptions of ensuring disabled people's effective participation in society, preventing their encounter with physical, social, economic and behavioral barriers, determining the contribution of the state to them and their families, and giving importance to increase the psycho-social support services. Economic assistance to individuals with disabilities and their families is not sufficient enough to be happy and live a healthy life. They seek to participate in social life and been attributed to be valuable by other members of society. This research focuses on how disabled people approach to such problems and their expectations.

Keywords: Disabled people, social problem, family of disabled people, employment, social attendance.

Giriş

Engelli; doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008, s. 34). Bu tanım kapsamında engellileri; bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak üç ana gruba ayırabiliriz. Bu gruplar kendi içinde ayrıca gruplara ayrılır. Örneğin bedensel engelliler; ortopedik, görme, işitme, konuşma engelli şeklinde sınıflara ayrılabilir.

Engelliler için sosyal ilişkilerden, kültürel ve toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden, yakın çevreden ve iktisadi sahadan engellenmek ikinci bir engel durumu olarak görülmektedir. Bu durum, engellilerin sosyal hayattan dışlanması olarak da ifade edilebilir. Yapılan bu çalışmada, engellilerin daha çok bu alandaki sorunları üzerinde durulmuştur.

Ulusal ve uluslararası engelli politikaları; engellilerin sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda iyileştirilmeleri açısından önemli mesafe aldırılmıştır. Sanayi ve teknolojik gelişmeler, sosyal hayatın hareketliliği ve toplumsal değişimler sonucunda evlerine kapanan engellilerin toplumla bütünleşme talepleri toplumun diğer kesimleri tarafından görünür hale gelmiştir (Genç ve Çat, 2013, s. 364).

2006 yılında benimsenen Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (CRPD) amacı; "Tüm engelli insanların temel özgürlüklerden ve bütün insan haklarından tam ve eşit bir şekilde faydalanmasını teşvik etmek, sağlamak, korumak ve insan olmaktan ileri gelen haysiyetlerine yönelik saygıyı arttırmaktır" (Dünya Sağlık Örgütü, 2011, s. 9). Dünya Engellilik Raporu; engelli insanların ve bütün toplumun faydalanması adına engelleri ortadan kaldıracak koşullar yaratmak, rehabilitasyon ve destek hizmetlerini geliştirmek, yeterli sosyal koruma sağlamak, kapsayıcı politikalar ve programlar oluşturmak, var olan ve yeni standartlar ile yasaları yürürlüğe sokmak için bütün ilgili paydaşlara atılacak adımlar önermektedir. Geçmişte engelliler, yardım edilmesi gereken bireyler olarak nitelendirilmekte iken

yardım mantığı bugün yerini hak temelli bakış açısına bırakmıştır. Ancak kamu kurumlarının eksik ve hatalı uygulamaları, engelli bireylerin ve ailelerinin hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, hak arama konusundaki sınırlılıkları, sosyal hayata uyum sağlamalarına engel olmaktadır (Anlı, 2010, s. 5).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; engellilerin sağlık ve bakımdan kaynaklanan sorunlarının yanında sosyal ve kültürel sorunlarının çözümü için birimler kurmuş, projeler geliştirmiş ve yeni hizmet modellerini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda bakanlık, “Kopenhag Siyasi Kriterleri”ni karşılamaya yönelik olarak Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA-I) kapsamında 2013-2015 yılları arasında “Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi Projesi” adı altında bir proje gerçekleştirmiştir. Projede; engelli bireylerin hayatın tüm alanlarına, mal ve hizmetlere eşit erişiminin sağlanması amaçlanmıştır. Alt amaç ise engellilere yönelik çalışmalar yapmak isteyen sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini güçlendirmek ve ilgili genel müdürlük ile sivil toplum kuruluşları arasındaki diyalogu geliştirmektir.

Bu amaç doğrultusunda çeşitli illerde STK'lara eğitimler verilerek engellilere yönelik faaliyet göstermeleri, toplumun engelliler politikalarının belirlenmesinde aktif rol almaları, yeni politikalar geliştirilmesine katkı verilmesi ve karar alma mekanizmalarında yer almalarına ivme kazandırılmak istenmiştir.

Bu faaliyetler doğrultusunda Konya ili Doğanhisar ilçesi Yeniceiler Dayanışma Derneği İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan proje çağrısına ilgi duyarak “El Ele Engelsiz Yaşam” başlıklı bir proje ile ilçedeki tüm engellileri kapsayacak şekilde bu dezavantajlı gruba katkı verilmek ve sorunları belirlenmek istenmiştir. Proje 2015 yılında uygulanmış ve proje kapsamında engellilerin yaşam şartları, ihtiyaçları, sosyal sorunları ve aileleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak üzere bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın engellilerin sosyal sorunları ve beklentilerine yönelik bulguları, yorumları ve sonuçları aşağıda değerlendirilerek bu grubun genel sorunları hakkında çözümler üretilmiştir.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı; engellilerin sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim ve sağlık alanlarından kaynaklanan sorunları ve bu sorunlara karşı alınabilecek tedbirleri tartışmaktır. Araştırmada engellilerin topluma etkin katılımının sağlanması; fiziksel, sosyal, ekonomik ve davranışsal engellerle karşılaşmalarının önlenmesi; kendilerine ve ailelerine devletin yapabileceği katkıların belirlenmesi ve psiko-sosyal destek hizmetlerinin arttırılmasına önem verilmesi gerektiği varsayımlarından hareket edilmiştir.

Araştırma ile Konya ili Doğanhisar ilçesinde yaşayan engellilerden hareketle Türkiye'deki engellilerin sorunlarını belirlemek ve çözümler üretmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden evde bakım aylığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım alan, bu imkânlardan yararlanma şartlarını taşımayan ve bu fırsatlara erişim sorunu yaşayan 258 engelli evlerinde ziyaret edilmiştir. İlçe kaymakamlığı verilerine göre, ilçedeki engelli sayısı 288'dir. Çalışma esnasında engellilere alanında uzman ve deneyimli anketörler tarafından 40 soru sorulmuş, son iki soru açık uçlu tutularak engellilere tüm sorunlarını yansıtabilme fırsatı sağlanmıştır. Ayrıca bazı engellilerin konuşamaması, cevap verememesi, bazılarının zihinsel engelli olması dolayısıyla ailelerle mülakat ve gözlemler yapılarak engelli yakınlarından destek alınmıştır.

Engelli vatandaşların birbirlerini etkilememeleri için araştırma kısa zamanda tamamlanmış ve objektif verilere ulaşılmasına özen gösterilmiştir. Elde edilen veriler SPSS istatistik programına girilerek betimsel analizler yapılmış, veriler arasında ki-kare testleri yapılarak alınan cevaplar, anlamlılık düzeyine göre karşılaştırılmış ve engellilerin sorunları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu makalede engellilerin sosyal sorunlarına vurgu yapan bulgular kullanılmıştır¹. Araştırma; görüşmede elde edilen veriler, bu konuda Türkiye'de yapılan diğer araştırmaların verileri ve akademik kanaatlerimizle sınırlıdır.

¹ Araştırmanın tüm verilerine ulaşmak isteyen veya ihtiyaç duyan (tablo, ki-kare testi, karşılaştırmalar, SPSS çıktıları vs.) bilim insanları, yazarla irtibata geçerek taleplerini karşılayabilirler.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya konu olan engellilerle yapılan görüşme ve anket uygulaması sonucu elde edilen veriler aşağıda değerlendirilmiştir. Doğanhisar ilçesindeki tüm engellilere ulaşılmak istenmekle birlikte evlerinde bulunamayan ve cevap vermek istemeyen engelliler kapsam dışında kalmıştır. Ancak bunların sayısı toplamda %10 seviyesinin altındadır. Makalede engellilerin demografik özelliklerinin yanında sosyal hayata katılım ve erişime dayalı sorunlarını içeren görüşlere de yer verilmiştir. Çalışma alanımız tüm engelli gruplarını kapsadığından her engel türünden bireyle çalışılmıştır.

Tanıtıcı Bilgiler

Doğanhisar'da yaşayan engellilerin %37,6'sı kadın ve %62,4'ü erkektir. Bölgede engelli erkekler daha fazladır. Kadınlar daha çok ortopedik (%38,7) erkekler ise zihinsel (%42,9) engellidir. Tüm engellilerin %39,8'i zihinsel ve %34,1'i ortopedik engellidir (tablo 1). Bunları görme, süregen hastalar, işitme, dil ve konuşma engelliler takip etmektedir.²

Doğanhisar ilçesindeki engellilerin %54,8'i 35-64 yaş aralığında olup yetişkin ve olgunluk dönemindedirler. 18-34 yaş aralığında olanlar %21, 18 yaş altında olanlar ise %5,1'lik bir orana sahiptir. Yaşlı kategorisinde olup 65 yaş üstü olanlar %15,6; ileri yaşlı diye adlandırabileceğimiz 80 yaş üstü olanlar ise %3,5 seviyesindedir (tablo 1). Engellilerin ağırlıklı bölümü orta yaşlı olup çalışma ve sosyal hayata katılma ihtiyacının yoğun olduğu dönemi yaşamaktadırlar.

² Bu verilerin ki-kare testleri tarafımızdan saklanmaktadır. Çok yer kaplamaması için tablo burada gösterilmemiştir.

Tablo 1. Engellileri Tanıtıcı Bilgiler

Yaş	Sayı	%	Medeni Durumu	Sayı	%
18 yaş altı	13	5,0	Hiç evlenmedi	129	50,0
18-34	54	20,9	Boşandı	11	4,3
35-64	140	54,3	Evli	96	37,4
80 ve üzeri	9	3,5	Eşi öldü	21	8,2
Cinsiyet			Çocuk Durumu		
Kadın	97	37,6	Var	111	43,0
Erkek	161	62,4	Yok	140	54,3
Toplam	158	100	Cevapsız	7	2,7
Eğitim Durumu			Babanın Eğitimi		
Okuryazar değil	141	54,7	Okuryazar değil	123	48,6
Okuryazar	17	6,6	Okuryazar	23	9,1
İlkokul mezunu	70	27,1	İlkokul mezunu	95	37,5
Ortaokul mezunu	18	7,0	Ortaokul mezunu	9	3,6
Lise mezunu	12	4,7	Lise mezunu	3	1,2

Engellilerin %54,7'si okuryazar değildir. Çünkü engellilerin çoğu ruhsal ve zihinsel engellidir. Okuryazar olup diploması olmayanlar %6,6; ilkokul mezunu olanlar %27,1; ortaokul mezunu olanlar %7,0 ve lise mezunu olanlar %4,7'dir. Bu verilere göre, engellilerin eğitim seviyelerinin çok düşük olduğu, ihtiyaçlarını karşılama ve haklarında verilen karar konusunda bilgilere ulaşmada başkalarına bağımlı oldukları görülmektedir.

Eğitim bir toplumda bilinç açısından çok önemlidir. Eğitim seviyesi yükseldikçe insanların daha bilinçli hareket ettiği ve sağlık konularına daha dikkat ettiği, ayrıca engelli olma oranının daha düşük olduğu bilinmektedir. Buradaki engellilerin %71,8'inin annesi, %48,6'sının babası okuryazar değildir. Yaşı ilerlemiş engellilerin annelerinin eğitimlerinin hiç olmadığı görülmektedir. Engellilerin annelerinin %22,6'sı ve babalarının %37,6'sı ilkokul mezundur. Engelliler ağırlıklı olarak eğitim seviyesi düşük ailelerden oluşmaktadır. Bedenen ve ruhen sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi; dikkatsizlik,

bilgisizlik, bilinçsizlik ve ilgisizlikten doğan sorunların da azalmasında, yok edilmesinde eğitim çok önemlidir.

Engellilerin aile oluşturma konusunda önemli sorunları vardır. Aile önemli bir ihtiyaçtır. Ancak buradaki engelli bireylerin yarısı (%50,2) hiç evlenmemiş; %37,4'ü halen evli; %8,2'sinin eşi ölmüş ve %4,3'ü de boşanmıştır. Hiç evlenmeyenlerin %70,1'i; evli olanların %26,9'u zihinsel engellidir. Evlenmeyenlerin büyük bir çoğunluğu zihinsel engelli oldukları için evlendirilmemektedirler. Bir kısmı çalışmadığından ve ekonomik olarak aileye külfet olabileceğinden, bazılarının ise ailesinin bu konu ile ilgilenmediğinden evlenmediği gözlemlenmiştir. Engelli bireylerin çalışmasını gerekli kılan en önemli neden bu kişilerin ailevi ve ekonomik durumlarıdır. Çalışabilecek güç ve kapasitede olan engellinin ekonomik yaşama katılması engelli kişi açısından zorunluluk olarak görülmektedir. Çalışmayıp kendine bakamayan kişiler kendisini ailesine yük olarak görmektedir (Aytaç, 2005, s. 129).

Kadınların yarıya yakını (%46,9) evlenmemiştir. Bunun sebebi; gittiği yerde aynı anlayışla karşılanamayacağı, eşlik görevi yapamayacağı ve sorun yaşayacağı, kısacası güven sorunu olabileceğidir. Engelli kadınların evlenemeyecekleri ve hatta çocuk sahibi olamayacaklarına ilişkin yaygın bir önyargı vardır. Bu önyargılar engelli kadının kendilik imajının ve geleneksel kimliğinin oluşmasında zorluklar meydana getirmektedir. Engelli kadın, evleneceği kişi ve onun ailesi ile ilişkilerinde çatışma yaşayabilmekte; engelli bir kadın olarak evlenme isteğini çevresindeki insanlara kabul ettirmekte güçlükler yaşamaktadır (Lipson ve Regers, 2000, ss. 73-74; Cangöl vd. 2013, s. 215).

Engellilerin %50'si evli ve %44,2'si çocuk sahibidir. Evli olanların %89,6'sının çocuğu vardır. Bu evlilik oranı, engellilerin yarısının aile hayatı kurduğu ve %90'ının çalışmıyor olması ile de geçim sıkıntısı çektikleri anlaşılmaktadır. Ancak engellilerin çocuklarının büyük bir çoğunluğu sağlıklıdır. Anne babalarının desteği bittiğinde (ölüm vs.) çocuğu olan engellilerin ihtiyaçlarının giderilmesinde ve bakımlarında bu çocukların önemli roller alacakları ve ciddi bir dayanak olacakları söylenebilir. Neslin devamı ve aile içi destek için ebeveynlerin katkısı yüksektir.

Ekonomik Yapı ve Engellilik Özellikleri

Araştırmanın yapıldığı bölgede yaşayan engellilerin tamamına yakını gelir getiren bir işte çalışmamakta ve %89,2'si iş aramamaktadır. Bu önemli bir sorundur. Engelliler içinde çalışabilecek seviyede olan ve çalışmaya ihtiyacı olan çok kişi vardır. Bu işsizlik oranında bölgenin önemi büyüktür. İlgili bölgede işsizlik sorunu zaten mevcuttur. İş sahalarının açılması önemli bir ihtiyaçtır. Burada çarpıcı olan çalışmayanların %10,9'unun iş aramasıdır. İş aramamanın en önemli nedeni engelli aylığı almalarıdır. Buradan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz. Çalışabilecek durumda olup çalışmayan engellilerin büyük bir çoğunluğu mevcut durumlarından memnundurlar. Bu bir sorundur ve çözümlidir. Öncelikle çalışmanın önemi kavratılmalı, sonra da iş ortamları oluşturulmalıdır. Çünkü engelli bireylerin çalışması onların topluma kazandırılması demektir. İş hayatında aktif olarak rol alan, iş yerinde diğer çalışanlarla eşit haklara sahip olarak yer alan engelli bireyler motivasyon açısından da kendilerini yeterli hissedecekler, kendilerine olan güvenleri ve saygıları da artacaktır (Güney ve Göller, 2014, s. 1015).

Doğanhisar'da yaşayan engellilerin %53,4'ünün aylık geliri 500 TL'nin altında, %29,5'inin 500-900 lira arasında olduğu, bu iki dilimi birleştirdiğimizde engellilerin %78,9'unun asgari ücretin altında geliri olduğu görülmektedir. Asgari ücretin üzerinde geliri olanlar %17,1 oranındadır. Engellilik, istihdam için önemli bir dezavantajdır. Engellilerin çoğu gelir getiren bir işte çalışmamakta, bölgede onlara yönelik istihdam alanları bulunmamakta ve ailelerine ekonomik katkı sağlayamamaktadır. Hâlbuki "Özel gereksinimi olan bireylerin bir işte çalışması; ekonomik olarak gelir elde etme, sosyal ve psikolojik olarak kimlik kazanma, özgüven duyma ve kendini kanıtlama açılarından büyük önem taşımaktadır" (Güneş ve Akçamete, 2014, s. 2). Çalışma yaşamı, gelir sağlamanın yanı sıra kişinin kendine güven ve saygı duygusunu geliştirmekte ve topluma olan bağlılığını güçlendirmektedir (Köksal, 2010, s. 54).

Bölgede engellilere yönelik istihdam alanlarının oluşturulması onlara ve ailelerine ekonomik katkı sağlayacak ve bu alandaki bağımlılıklarını engelleyecektir. Engellilerin %31,8'i ise bu soruyu cevaplamamıştır. Bunun nedeni, gelirlerinin hiç olmaması ve çalışmıyor olmalarıdır. Ailenin gelirine

katkıları yoktur ve tüketici konumundadırlar. Bu durum engellilerin aile içinde çalışma ve zamanlarını değerlendirme ile ilgili sorunlarının olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Ekonomik Durum ve Engellilik

Gelir Getiren İşte Çalışma Durumu	Sayı	%	Engelli Aylığı Alma Durumu	Sayı	%
Evet	5	1,9	Alıyor	182	70,5
Hayır	249	96,5	Almıyor	42	16,3
Cevapsız	4	1,6	Diğer	34	13,2
Aylık Ortalama Gelir			Sosyal Güvence		
500 TL aşağısı	94	36,4	SSK	20	7,8
500-900	52	20,2	Emekli Sandığı	12	4,7
901-1500	23	8,9	BAG-KUR	20	7,8
1501-3000	7	2,7	GSS	90	34,9
Belirtmeyen	82	31,8	Yok	21	8,1
			Diğer	94	36,4
Ailede Başka Engelli Var mı?			Süreğen Hastalık Durumu		
Evet	90	35,4	Evet	155	67,1
Hayır	164	64,6	Hayır	76	32,9
Cevaplayan Kişinin Yakınlığı			Engellilik Oranı		
Kendisi	121	46,9	%40'ın aşağısı	1	0,4
Eşi	17	6,6	40-60	80	31,0
Kardeşi	19	7,4	61-80	67	26,0
Annesi	27	10,5	81-99	64	24,8
Babası	41	15,9	Toplam	212	82,2
Diğer	33	12,8	Cevapsız	46	17,8

Engelliler bakım hizmeti aldıklarından ve büyük bir çoğunluğunun aylık geliri az ya da hiç olmadığından %70,8'i engelli aylığı almaktadır. Ailelere giren gelirin önemli bir kısmı aylıklarından oluşmaktadır. Engelli aylığı almayanların bir bölümü gelirinden, bir bölümü engellilik derecesinden, bir kısmı ise bilmediğinden bu aylığını almamaktadır.

Engellilerin yarısının engellilik durumu cevap vermelerine uygun değildir. Bu sebeple sorulara sağlıklı cevap veremeyecekleri düşüncesinden hareketle ziyaret esnasında yakınlarından bilgi desteği alınmıştır. Araştırmanın hassasiyeti gereği ulaşılan her bilgi önemsendiğinden görüşme esnasında ailenin durumu, engellinin cevabı ve yakınların bilgilendirmelerinden yararlanılmıştır. Engellilerin yarıya yakını (%46,9) soruları kendileri cevaplamıştır. Diğer engellilerin %15,9'unun babası, %10,5'inin annesi, %7,4'ünün kardeşi, %6,6'sının eşi, %12,8'inin de ağabeyi, yeğeni, dedesi vs. cevaplamıştır. Sağlıklı cevap verebilecek durumda olmayanların yakınlarından destek alınması doğru bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Engelliler birçok konuda olduğu gibi kendileri hakkında bilgi vermeleri için de bir yakınına bağımlı olarak yaşamaktadır.

Modern dünyanın getirisi olarak sosyal güvenlik kurumlarından yararlanma önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Özellikle sağlık hizmetlerinde sosyal güvencenin olması, kaliteli ve verimli hizmet almayı sağlamaktadır. Sosyal güvenlik hizmetleri (sağlık, emeklilik, işsizlik, yaşlılık gibi) modern devletlerin olmazsa olmazlarıdır. Engellilerin en önemli ihtiyaçları sağlık hizmetleridir. Türkiye'de çalışma fırsatı bulamayanlar için oluşturulan Genel Sağlık Sigortası önemli bir hizmettir. Araştırmanın yapıldığı Doğanhisar'da yaşayan engellilerin %91,9'u bir şekilde sağlık sigortası hizmetinden yararlanmaktadır. Bunların yarısından fazlasının Genel Sağlık Sigortası'ndan yararlanmaları, ekonomik durumlarıyla doğru orantılıdır. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin çoğu fon ifadesini kullanmıştır. GSS önceden halk arasında fon olarak bilindiği için bu şekilde ifade edilmiştir. Engellilerin tedavi masraflarının sosyal güvenlik kurumları tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır.

Engellilerin engellilik oranları; bakımları, sosyal haklardan yararlanmaları ve çalışma hayatları açısından çok önemlidir. Yakınların bakım parası alması, istihdam edilmeleri ve bakım ünitelerinden yararlanmalarında da bu oranlar

dikkate alınmaktadır. Doğanhisar'daki engellilerin üçte biri %40 ile %60 oranında engellidir. Dörtte biri %60-%80 aralığında ve dörtte biri de %81'in üzerinde engellidir. %17,8'i ise bu soruya cevap vermemiştir, yani engellilerin yarıdan fazlası %60'ın üzerinde engellidir. Bu engel durumu çalışmaya da engel teşkil edebilir.

Doğanhisar'da engelli bireyi bulunan ailelerin %35,5'inde en az iki engelli bulunmaktadır. Bu önemli bir bulgudur. Aynı ailede birden fazla engellinin olması düşündürücüdür. Engellilerin bilinç eksikliği, dikkatsizlik ve benzeri gerekçelerle engelli duruma düştüğü bilinmektedir. Bu veri de bunu doğrulamaktadır. Elbette ki bir ailede iki engellinin olması büyük bir yükür.

Bir ailede birden çok engellinin (%35,4) olmasının genetik sebeplere bağlı olabileceğinden hareketle sorulan soruya engellilerin %28,4'ü akrabaları arasında başka bir engelli olduğunu belirtmişlerdir. Genetik sebepler engelli sayısını arttırmakla birlikte evlilik ve hamilelik dönemleri bilinçsiz davranışların daha fazla etkili olduğu yapılan diğer araştırmaların da bulguları arasındadır.

Engellilik, insan olma halinin bir parçasıdır. Neredeyse herkes yaşamının belli bir noktasından sonra geçici veya kalıcı olarak zayıf düşecek ve işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşacaktır. Engellilik karmaşıktır ve engellilik ile bağlantılı dezavantajların üstesinden gelen müdahaleler çoklu ve sistemiktir, bağlamına göre değişiklik gösterir (Selçuk vd., 2014, s. 837). Engellilik bir olgudur. Hastalık boyutu tartışmalıdır. Engellilerin büyük bir bölümü yetersizlik ile karşı karşıyadır. Bazı engellilik durumlarında kalıcı hastalıklar söz konusudur. Ancak %67,1'i durumlarının süregelen bir hastalık olduğunu ifade etmektedir. Bu bölgedeki engellilerin, aradaki farkı henüz kavrayamadıkları gözlenmiştir.

Ruhsal Sorunlar

Engellilerin yarıya yakınının ruhsal sorunları vardır. Birçok engelli ruhsal sorunlarının kalıcı olmadığını düşünmektedir. Süregelen hastalık türlerinde sadece %3,7'si bunun kalıcı olduğunu beyan etmiştir.

Günümüz toplumunda insanların büyük bir çoğunluğunun artık neredeyse ruhsal ve psikolojik sorunları olduğu gözlemlenmektedir. Teknolojinin gelişmesi, toplumsal refah seviyesinin artması, insanların bireyselleşmesi ve imkânların çoğalması böyle bir sonucu doğurmaktadır. İnsanoğlunun doyumsuz olması ve ihtiyaçların sınır tanımayan bir şekilde artması bu sonuçlarda önemli etkenlerdir. Engellilerin ruhsal sorunları daha da düşündürücü ve bakım hizmetleri de oldukça zordur. Bu araştırmadaki engellilerin yarıya yakını (%41,5'i) ruhsal engellidir. Diğer tür engelleri olanlar ise ikinci engel durumu olarak ruhsallığı öne çıkarmaktadır. Ruhsal ve zihinsel engelliler ayrılmaktadır. %20'lik bir sapma ile zihinsel olanlar aynı zamanda kendisini ruhsal olarak da engelli görmektedir.

Ruhsal engellilerin topluma entegrasyonu, hizmetlere erişimi, çalışma hayatı ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve şartlarına uygun hizmet unsurlarının oluşturulması gerekmektedir.

Hizmetlere Erişim

Bir ülkede hizmet üretmekten daha önemlisi, o hizmete erişimi kolaylaştırmak ya da mümkün kılmaktır. Hedefe ulaşmayan hizmet, hiç üretilmemiş gibidir. Özellikle engellilere yönelik hizmetlerin onların sosyal ortamında sunulması, hizmetlerde verimi arttırmaktadır. Engellileri kışla tipi ortak kullanım alanlarının bulunduğu kurumlarda tutmak hizmeti kolaylaştırmakta, ancak verimi düşürmektedir. Engellinin ayağına giden hizmetlerin maliyeti yüksektir. Onun için her engellinin bu hizmete erişimi zordur.

Engellilerin %32,6'sı sağlık; %10,5'i bakım ve rehabilitasyon; %6,2'si eğitim; %3,1'i sosyal ve kültürel hizmetlerinden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. %33,3'ü diğer seçeneğini seçerek böyle hizmetlerden yararlanmadıklarını, hatta bunlardan haberdar olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bölgenin taşra özelliği ön plana çıkmaktadır. İl merkezlerine uzak olan bölgelere ulaşımı hızlandırıp hizmetlere erişimi kolaylaştırmak gerekmektedir.

Tablo 3. Hizmetlerden Yararlanma Durumu

Engeliniz ile ilgili aşağıdaki hizmetlerin hangilerinden yararlandınız veya yararlanıyorsunuz?	Sayı	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Eğitim Hizmeti	16	6,2	7,0
Meslek ve Beceri Edindirme Kursu	2	0,8	0,9
Sosyal ve Kültürel Hizmetler	8	3,1	3,5
Bakım ve Rehabilitasyon Hizmeti	27	10,5	11,8
Sağlık Hizmeti	84	32,6	36,8
Aile Rehberliği ve Danışmanlık Hizmetleri	5	1,9	2,2
Diğer	86	33,3	37,7
Toplam	228	88,4	100,0
Cevapsız	30	11,6	
Toplam	258	100,0	

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın eğitim, bakım, rehabilitasyon, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri bu ailelere yeterince ulaşmamakta ve yerinden yönetim uygulamalarının çoğaltılması gerekmektedir. Türkiye'de merkezî yönetim tüm bu hizmetlere talip olduğundan bir müddet sonra hantallaşma ve tükenmişlik sendromları ile hizmetin verimliliği düşmektedir (Genç ve Barış, 2015a, s. 101). Engellilerin sadece üçte biri en çok talep edilen ve Sağlık Bakanlığı'nın görev alanına giren sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Önemli bir ihtiyaç olarak görülen evde sağlık ve bakım hizmetlerinin daha aktif hale getirilmesi, topluma lansmanının yapılması ve ulaşılabilir olması gerekmektedir. Sosyal güvence açısından ciddi sorunları olmayan engellilerin bu hizmet ünitelerinden daha aktif yararlanmaları mümkündür. Engellilere yönelik sosyal ve kültürel aktiviteler yok denecek kadar azdır ve erişimi de zayıftır. Bu tür hizmetler, onların sosyal hayatta kalmaları ve boş vakitlerini değerlendirmeleri açısından çok önemlidir.

Engelliler kendi aralarında örgütlenme sorunu da yaşamaktadırlar. Bu, Türkiye'nin genel sorunudur. Çünkü Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve sosyal duyarlılık oldukça düşük bir seviyededir. Hakların aranması ve aynı sorun grubu insanların örgütlü bir şekilde hareket etmesi çok önemlidir. Özellikle dezavantajlı grupların bu birlikteliğe daha çok ihtiyaçları vardır. Bu örgütlenmeler sadece hak temelli olmayıp aynı sorunsal alanda mücadele eden grupların birbirlerinden yararlanmaları, tecrübelerini paylaşmaları, güç birliği yapmaları ve fırsatlarını paylaşmaları açısından da önemlidir.

Araştırmanın yapıldığı bölgede de STK üyeliği yok denecek kadar düşüktür. Özellikle köylerde yaşayan engelliler bu konudan bihaberdirler. Bu proje bir gönüllü kuruluşun ürettiği bir programdır. Bir mahallede kurulan bu derneğin³ ilçenin tüm engellilerinin yararlanacağı bir proje üretmesi ve engellilerin hak ve duyarlılıklarını arttırmaya yönelik attığı bu adım, STK'ların önemine vurgu yapan bir örnektir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın AB-IPA-I kapsamında yürüttüğü "Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi Projesi"nin STK'ları güçlendirme ve duyarlılıklarını arttırmaya yönelik çalışması da bir başka örnek teşkil edebilir.

Bakım İhtiyacı, Bakım Parası ve Günlük Aktiviteleri Yerine Getirme

Bakım hizmeti günümüz dünyasının önemli bir ihtiyacı haline gelmiştir. Ailedeki dönüşüm (çekirdek aile) ve bireyselleşme bu ihtiyacı daha da arttırmaktadır. Özellikle engelliler içinde yaşlı, süregen ve ortopedik olanlar asli ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılamakta zorlanmaktadırlar. Kendi kendine yeterli olmayanların yakınları tarafından bakılmaları halinde devlet aileyi bakım parası ile ekonomik olarak desteklemektedir.

Engellilerin en temel ihtiyacı öz bakımlarının yapılmasıdır. İlk tercihleri bu ihtiyaçlarını kendi kendine yapabilmektir. En büyük handikapları ise başkasına ve yatağa bağımlı olmaktır. Araştırmaya konu olan engellilerin %36'sı günlük aktivitelerini kendi başlarına bağımsız olarak yerine getirebilmektedir. %32,2'si kısmen birisinin yardımına ihtiyaç duymaktadır. %26,7'si de sürekli başkasının yardımına muhtaç ve tam bağımlıdır. Engellilik herkesin karşılaşılabileceği durumsal bir olgudur. Bu olguya muhatap olan insanlar kısmen ya da

³ Doğanhisar Yeniceçiler Dayanışma Derneği.

tamamen başkalarına bağımlı hale gelmektedir. Bu bireyler hayata tutunmak, durumlarını iyileştirmek ve ihtiyaçlarını kısmen de olsa karşılayabilmek için başkalarına ihtiyaç duymaktadırlar (Genç ve Barış, 2015b, s. 9).

Engellilerin %30,2'si bakım aylığı aldıklarını, %26,7'si ise almadıklarını ifade ederken %43 gibi yarıya yakını bu soruyu cevaplamamıştır. Cevaplamayanlar ve “Hayır” diyenlerin büyük bir kısmının bakım parası aldıkları Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nün verilerinden görülebilmektedir. Bir engellinin yakınının bakım parası alabilmesi için gerekli kriterlerden birisi, engellinin kendi başına yaşayamaması ve başkasına kısmen ya da tamamen bağımlı olması gerektiğidir. Engellilerin proje kapsamında başka imkânlarla da erişebilme ümidi ve mevcut imkânlarını kaybetme kaygısı gerçekçi beyanda bulunmalarını engellemiştir. Engellilerin bakım parası alması başkalarına bağımlı olduklarının göstergesidir.

Tablo 4. Günlük Aktivitelerini Karşılama ile Bakım Parası Almanın Karşılaştırması

Günlük aktivitelerini yerine getirme ile bakım aylığı alma ilişkisi					
			Bakım aylığı alıyor musunuz?		Toplam
			Evet	Hayır	
	Kendi başınıza bağımsız	Günlük aktivitelerini yerine getirme	35,7	64,3	100
		Bakım aylığı alıyor musunuz?	21,1	39,7	30,2
	Bazen birisinin yardımıyla (yarı/kısmen bağımlı)	Günlük aktivitelerini yerine getirme	55	45	100
		Bakım aylığı alıyor musunuz?	31	26,5	28,8
	Sürekli birisinin yardımıyla (tam bağımlı)	Günlük aktivitelerini yerine getirme	59,6	40,4	100
		Bakım aylığı alıyor musunuz?	47,9	33,8	41
Toplam	Günlük aktivitelerini yerine getirme	51,1	48,9	100	
	Bakım aylığı alıyor musunuz?	100	100	100	

Günlük aktivitelerin kimler tarafından karşılandığı ve bakım parası alma durumları karşılaştırıldığında günlük aktivitelerini kendi başına yerine getirenlerin %35,7'sinin yakını bakım parası almaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak ruhsal ya da zihinsel engellilerdir. Bu durum öz bakımlarına engel değildir. Bazen başkasının yardımına ihtiyaç duyanların %55'i, tamamen başkasına bağımlı olanların ise %59,6'sı ailesi kendisine baktığı için bakım parası almaktadır.

Engellilerin %69,4'ü bakım ihtiyaçları olduğunu ifade etmektedir. Bu veriler engellilerin başkasına bağımlı olarak yaşadıklarını göstermektedir. Aileden herhangi birisi bunlara bakmak zorunda olduklarında başka işte çalışma fırsatlarını kaçırmakta ve aile ekonomik sorunlar yaşamaktadır. Bakımı devlet üstlendiğinde maliyet yüksek olmakta ve sosyal ortamın dışında olmak, engelliye mutlu kılmamaktadır. Devlet bu bakım hizmeti karşılığında engelli yakınına ekonomik olarak destekleyerek engelinin kendi ortamında aileden kopmadan bir yakını tarafından bakımını sağlamaktadır. Bu önemli bir hizmettir. Ancak bu bakıcı yakınların ciddi bir eğitime ihtiyacı olduğu ayrı bir gerçektir. Bakımın profesyonel olması hedeflenmelidir.

Tablo 5. Bakım İhtiyacı ve Karşılama Durumu

Bakım ihtiyacını karşılama ile bakım ihtiyacı ilişkisi			Bakım ihtiyacınız var mı? (%)		Total
			Evet	Hayır	
	Kendi başıma	Bakım ihtiyacınızı kim karşılıyor?	40,6	59,4	100
		Bakım ihtiyacınız var mı?	21,8	72,2	37,2
	Bakım elemanı	Bakım ihtiyacınızı kim karşılıyor?	100	0,0	100
		Bakım ihtiyacınız var mı?	0,6	0,0	0,4
	Ailemden birisi	Bakım ihtiyacınızı kim karşılıyor?	86	14	100
		Bakım ihtiyacınız var mı?	75,4	27,8	60,9
	Komşularım	Bakım ihtiyacınızı kim karşılıyor?	100	0,0	100
		Bakım ihtiyacınız var mı?	1,7	0,0	1,2
	Diğer	Bakım ihtiyacınızı kim karşılıyor?	100	0,0	100
		Bakım ihtiyacınız var mı?	0,6	0,0	0,4
	Toplam	Bakım ihtiyacınızı kim karşılıyor?	69,4	30	100
		Bakım ihtiyacınız var mı?	100	100	100

Engellilerin %37,2'si bakım ihtiyaçlarını kendileri halletmekte; %60,9'u aileden birisi ve %1,2'si de komşuları tarafından bakılmaktadır. Bakım elemanı tarafından sadece bir kişi bakılmaktadır. Bakım ihtiyacı olanlarla bakımlarının karşılanması karşılaştırıldığında bir dengeden ve taleplerin gerçekçi olduğundan bahsedilebilir. Ancak engellilerin bakıma ihtiyacı olduğu aşikârdır. Engelli yakınlarının bakım hizmeti hakkında eğitilmiş olmadıkları hatta birbirleri ile bilgi alışverişinde bulunmadıkları müşahede edilmiştir. İlgili kurumların bakım hizmetinin verimliliğini arttırmak üzere öz bakım ve psiko-sosyal destek bakım hizmetleri eğitimi konusunda hızlanmaları ve bu alanda uygulamalara başlamaları gerekmektedir. Bu konudaki denetimlerin de yetersizliği tartışma konusudur.

Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Beklentileri

Engelliler engellilik dâhil birçok sorun yaşamaktadırlar. Bir engelli ya da engelli yakını olarak ne türden sorunlarla karşılaştıkları ve en temel üç sorunlarının ne olduğu sorulduğunda en belirgin sorunlarının maddi sıkıntı (%22), bakım/öz bakım zorluğu (%28) ve psikolojik sorunlar (%11) olduğu ifade edilmiştir. Bunların yanında %8,2'si bedensel özründen dolayı uyum sorunu, %7,2'si rehabilitasyon hizmetine ihtiyacı, %4,8'i duygusal sorunlar, %3,8'i evde sağlık sorunu, %3,4'ü kurumlardan yeterli hizmet alamama, %3,4'ü zihinsel engelli çocuğundan dolayı sosyal ve çevresel sorunlar, %2,4'ü gıda yardımına ihtiyaçları olduğunu ve %1,9'u da konuşma güçlüğü yaşadıklarını beyan etmişlerdir.

Engellilerin en belirgin sorunları; bakım, ekonomik sıkıntı ve psikolojik sorunlardır. Çalışmadığı için büyük bir çoğunluğunun (%96) maddi sorun yaşaması beklenen bir sonuçtur. Devletin verdiği evde bakım parasının engelli ve ailelerini ciddi bir şekilde rahatlattığını söyleyebiliriz. Ayrıca bazı engelli ve aileleri toplumsal baskı gördüklerini, topluma çıkamadıklarını ve çevreleri tarafından çok duyarsız davranıldığını ifade etmişlerdir. Sosyal dışlanma sendromu önemli bir sorundur. Sosyal dışlanma; bireyin toplumun dışına itilmesi, yaygın gelenekçi kültüre hapsedilmesi ve yeniliklerden uzak tutulmasıdır (Genç ve Seyyar, 2010, s. 645). Sosyal dışlanma; ekonomik, sosyal, siyasal, hukuki, kültürel ve davranışsal boyutları olan; nesnel olduğu kadar öznel değerlendirmelere de açık; gerekçe, biçim ve sonuçları itibarıyla girift bir süreç bütünüdür (Genç ve Dalkılıç, 2013, s. 467).

Bazı engelliler bakım aylığının arttırılması gerektiğini, iletişim sorunu yaşadıklarını, toplum içinde kalamadıklarını, engellisinin etrafa zarar vermesinden dolayı misafirlik ve komşuluk ilişkileri kuramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu veriler de dışlanma gerekçeleridir. Ekonomik alanın ve sosyal ilişkilerin dışında kalma, toplumun dışına itilme ve onların (ötekilerin, dışlananlar kim ya da kimlerse) sorunlarına karşı duyarsızlık hali de sosyal dışlanmanın göstergeleridir (Taylan ve Barış, 2015, s. 34). Bu sosyal sorunlar, engelli ve ailelerinin psikolojik sorunlarını arttırmaktadır.

Engellilere sorunlarının çözümü sorulduğunda %28,8'i maddi destek bekleediklerini, %14,7'si sağlık hizmetlerinin daha da iyileştirilmesini, %12,5'i evde bakım hizmetlerinin artırılması ve yaygınlaştırılmasını bekleedikleri görülmüştür. Bu veriler, sorunlarının belirlenmesinde alınan cevaplara paralellik arz etmektedir. Bunun dışında %7,6'sı iş imkânı sağlanmasını istemektedir. "İş arıyor musunuz?" sorusuna da %11'i "Evet" demiştir. İlginç olan işleri olmamasına rağmen iş aramamalarıdır, yani engelliler çalışmak istememektedir. Diğer hizmet talepleri ise rehabilitasyon hizmetlerinin artması; manevi destek sağlanması; tekerlekli, akülü araç talebi; yiyecek ve giyecek yardımı; okul eğitimi talepleri; kurumlara erişimin kolaylaştırılması şeklindedir.

Engellilerin %28,7'lik bir kesimi bu soruyu cevaplamamıştır. Cevap vermeyenler ne diyeceklerini bilememektedirler. Sorunlarını ve onların çözümü için gerekli olan unsurlar hakkında fikirlerini beyan edememektedirler. Ağırlıklı olarak "Devletimiz bilir" diyerek devlete olan bağılıklarını ve devletin sorunlarını belirleyip çözeceğine inanmaktadırlar. Engelliler, içinde buldukları durumu bir sorun olarak görmemektedirler. Bu durumun onlar için takdir edilmiş bir yaşam tarzı olduğunu düşünmektedirler. Ancak devletten ciddi beklentileri vardır.

Engelliler hayatın tüm alanlarında olmak istemektedirler. Özellikle eve ve yatağa bağımlı olan engelliler, bağımlı olmaktan, kendilerine yetersiz olmalarından ve ihtiyaçlarını giderememekten çok rahatsızdırlar. Evde bakım parası almalarından dolayı aile bireylerini şikâyet etmiş gibi olabileceklerinden sorunlarının bir kısmını söylemekte çekimser davranmaktadırlar.

Sonuç

Türkiye'deki engellilerin sosyal sorunları ve beklentilerini konu edinen bu makalenin örneğini Konya ili Doğanhisar ilçesinde yaşayan engelliler oluşturmaktadır. Engellilerin sorunları hakkında önemli verilerin elde edildiği ve yorumlandığı araştırmanın sonuçlarını şöyle özetleyebiliriz:

Engellilerin ciddi bir eğitim sorunu vardır. Yarıdan fazlası okuryazar değildir. İmkânsızlıklar ve engel durumları okuma yazma öğrenmelerini

engellemiştir. Bir taraftan engelleri ile mücadele ederken bir taraftan da imkân ve hizmetlere erişimleri engellenmektedir. Kendi eğitim seviyeleri düşük olduğu gibi ebeveynlerin de eğitim seviyesi düşüktür. Engellilerin ciddi bir rehberliğe ihtiyaçları vardır. Kendi imkânları olsa bile onları kullanma bilgi ve görgüleri yetersizdir.

Eğitimin sürekliliğini sağlamak, engellilere karşı oluşmuş olumsuz tutum, davranış ve önyargıları değiştirmek, ailelere destek olmak, moral vermek ve sorunlarını paylaşmak, engellilere ve ailelerine rehberlik, danışmanlık hizmetleri ve iş olanakları konularında bilgilendirme faaliyetleri yapılmalıdır. Engelli ve engelli ailelerinin sosyal uyumu, kendilerini toplumun birer parçası olarak görebilmeleri ve yakın çevrelerinde farkındalık yaratma çalışmaları yapmaya da ihtiyaç vardır.

Engelliler ve aileleri maddi imkânsızlıklar yaşamaktadırlar. Büyük bir çoğunluğu gelir getiren bir işte çalışmamakta, bir kısmı bağ bahçede ailelerine destek olmaktadır. Bölgede engellileri çalıştıracak istihdam alanları yoktur. SYDV'nın da desteği ile bölgede korumalı iş yerleri oluşturulabilir. Tarım ve hayvancılığa dayalı veya atölye hizmeti sunan iş yerleri açılabilir ve oralarda istihdamları sağlanabilir. Ancak sağlıklı insanlar işsizlik sorunu yaşarken ve genç nesil ilçe dışına kaçarken engellilere iş bulmanın daha zor olduğu söylenebilir. Bu ortam sınırlılıkları en çok ortopedik ve görme güçlüğü olanları etkilemektedir. Bu konudaki diğer araştırmalar yeterli ve uygun ortam düzenlemesi yapılmadığı takdirde görme ve ortopedik güçlüğü olan bireylerin sıkıntılar yaşayacaklarını belirtmektedir (Newton, Ormerod ve Thomas, 2007, s. 618).

Engelliler ve aileleri ekonomik sorunlarının yanında barınma sorunu da yaşamaktadır. Birçok engellinin evlerinin yaşamaya elverişli olmadığı, yıkılmaya yüz tuttuğu ve hijyenik olmadığı görülmüştür. Bu durum sağlık sorunlarını arttırmaktadır. Engelli ailelerin en önemli ekonomik desteği engelli aylıklarıdır. Devletin yaptığı bu yardım engellilerin birçok sorununun çözümüne destek olmaktadır. Engelli aylığı almayanların bir bölümü gelirinin yeterliliğinden, bir bölümü engellilik derecesinden bir kısmı ise bilmediğinden bu hizmetten yararlanamamaktadır.

Yaşamı sürdürmenin en önemli bileşeni ailedir. Engellilerin yarısı hiç evlenmemiş, yarısı da evlenmiştir. Evlenmeyenlerin büyük bir çoğunluğu zihinsel engelli olduğundan, bir kısmı çalışmadığından ve külfet olabileceğinden, bir kısmı ise ailesinin bu konu ile ilgilenmediğinden evlenememiştir. Evlenmeyenlerin çoğu kadındır. Engelli kadınların geçim ve uyum sorunu yaşayabilecekleri ve eşlik görevi yapamayacakları gibi sebeplerle evlendirilmediği görülmektedir. Evli olanların aile yuvası kurduğu, çocuk sahibi oldukları görülmüştür. Çocuklarının olması çocukları tarafından bakılma şanslarının yüksek olduğunu göstermektedir ki bu durum desteklenmelidir.

Engellilerin tamamına yakınının sosyal güvencesinin olması sağlık, bakım ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına önemli katkı sağlamaktadır. Buna rağmen sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi talep edilmekte ve böyle bir ihtiyaçlarının olduğu anlaşılmaktadır. Engellilerin tedavi giderlerinin sigortalar tarafından karşılanması hizmette verimliliği arttırmıştır.

Engellilerin tamamına yakını gelir getiren bir işte çalışmamaktadır. Bu önemli bir sorundur. Engelliler içinde çalışmaya elverişli ve çalışmaya ihtiyacı olan çok kişi vardır. Engellilerin engellilik oranları; bakımları, sosyal haklardan yararlanmaları ve çalışma hayatları açısından çok önemlidir. Yakınlarının bakım parası alması, istihdam edilmeleri ve bakım ünitelerinden yararlanmalarında bu oranlar dikkate alınmaktadır. Buradaki engellilerin engel oranları ağırlıklı olarak %60'ın üzerindedir. Bu durum engellilerin bakım ihtiyaçlarını gündeme getirmektedir. Bu bölgeye bakım hizmeti desteği verilmelidir.

Engellilerin üçte birinin ailesinde birden fazla engellinin olması dikkat çekici ve düşündürücüdür. Engellilerin bilinç eksikliği, dikkatsizlik ve benzeri gerekçelerle engelli duruma düştüğü söylenebilir. Doğum öncesi ve doğum sırasında meydana gelen olumsuzluklara dayalı oluşan engellilik durumlarının düzeltilmesi için ciddi bir eğitime ihtiyaç vardır. Ailelerin ömründe hiçbir psiko-sosyal ve bakım eğitimi desteği almadıkları tespit edilmiştir. Engellilerin büyük bir bölümü uzuv yoksunluğu veya yetersizliği ile karşı karşıyadır. Bazı engellilerin, engelinin dışında kalıcı hastalıkları söz konusudur.

Engellilerin yarıya yakınının ruhsal sorunları vardır. Birçok engelli ruhsal sorunlarının kalıcı olmadığını düşünmektedir. Teknolojinin gelişmesi, toplumsal refah seviyesinin artması, insanların bireyselleşmesi ve imkânların çoğalması böyle bir sonucu doğurmaktadır.

Hizmetler, değerini erişebilir olmasından alır. Engellilere yönelik hizmetlerin engellinin ayağına gitmesi gerekir. Onun için erişim önemlidir. Hedefe ulaşmayan hizmet hiç üretilmemiş gibidir. Engelliler sağlık, bakım ve rehabilitasyon, eğitim, sosyal ve kültürel hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının eğitim, bakım, rehabilitasyon, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri taşra yapılanmasında henüz tam fonksiyonel hale gelememiştir. Sağlık Bakanlığının görev alanına giren evde sağlık bakımı hizmetlerinin de yaygınlaşması ve köylere kadar ulaşması gerekmektedir. Ancak evde sağlık bakımı hizmetlerinin içeriğinde sosyal bakımın olmaması hizmeti eksik bırakmakta ve verimini düşürmektedir. Bakım hizmetleri sağlık bakımı, sosyal bakım ve manevi bakım olmak üzere üç bakım modelinin aynı anda uygulanması ile tamamlanabilir.

Buradaki engellilerin örgütlenme ve dayanışmaya dayalı sivil hareketlere üye olmadıkları, ülke genelinin STK konusundaki bilinç düzeyi ve üyelik taleplerindeki yetersizliğin Doğanhisar'daki engellilerde de aynı olduğu görülmektedir. Engellilerin birçoğunun köylerde yaşaması da bir araya gelmeyi ve örgütlenmeyi oldukça zorlaştırmaktadır.

Bakım hizmeti günümüz dünyasının önemli bir ihtiyacı haline gelmiştir. Bu alan önümüzdeki yıllarda ciddi bir istihdam alanı olacaktır. Engellilerin en önemli talepleri öz bakımlarının yapılmasıdır. Bakım ihtiyaçlarını kendi kendine yapabilmek önemli bir kazanımdır. Başkasına ve yatağa bağımlı olmak onların en büyük handikaplarıdır. Araştırma alanına giren engellilerin sadece %36'sı günlük aktivitelerini kendi başlarına bağımsız olarak yerine getirebilmektedir. Diğerleri ise kısmen ya da tamamen başkalarına bağımlıdırlar.

Engellilerin önemli bir bölümü bakım aylığı almaktadır. Ancak bu para engellilerimize yeterince hizmet olarak yansımamaktadır. Çünkü aileler bu parayı neden aldıklarını dahi bilmemektedirler. Bakım parası, engellisine

bakmak üzere aileye verilmektedir. Devletin verdiği bu paraların amacı doğrultusunda yeterince kullanılmadığı ve hizmetin sağlıklı yürümediği görülmektedir. Bu destek, engelliye daha fazla ve gerektiği şekilde bakılma hizmeti olarak yansımalıdır. Öyleyse engelli yakınlarına profesyonel bakım hizmetine dayalı teknik bilgiler içeren eğitimler verilmeli ve aileler sık sık kontrol edilmelidir.

Engelli bireyler sağlıklı bireylere göre daha fazla ihtiyaç sahibidir. İhtiyaçlarının çok ve değişken olması onların farkı kurumların hizmetlerine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Hangi kurum veya kuruluşun hangi hizmeti alabilecekleri yönünde yeterince bilgi sahibi değillerdir. Bu konuda rehberlik ve danışmanlık hizmetine de ihtiyaç duymaktadırlar.

Engelliler birden çok sorunla karşı karşıyadırlar. En çok maddi sıkıntı, öz bakım, evde sosyal bakım ve psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Bunları kurumlardan yeterli hizmet alamama, rehabilitasyon hizmeti görememe, çevreye uyum sağlayamama, evde sağlık hizmetine erişememe, duygusal, sosyal ve çevresel sorunlar yaşama takip etmektedir. Bakım hizmetlerinin daha denetimli, kontrollü ve verimli hale gelmesi için Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinin daha dikkatli davranmaları gerekmektedir.

Evde bakım hizmetlerinin ön plana çıktığı ve aile yakınlarının en çok zorlandığı konunun bakım olduğu görülmektedir. Özellikle bedensel engelli olanlar hareket etmede el ve ayak koordinasyonu bozukluğu yaşamakta ve bu durum bakımlarını zorlaştırmaktadır. Engelliler arasında zihinsel ve ruhsal engelliler ile engelinden dolayı bunalanların sinirli ve asabi oldukları, kontrol edilemedikleri, kendilerine ve çevrelerine zarar verdikleri ve bakımlarının zor olduğu tespitler arasındadır.

Aileler bu kadar zorlanmalarına karşın engelli bireylerini herhangi bir bakım merkezine göndermek istememektedirler. Engelliler sağlık problemleri ve evde sağlık hizmeti eksikliğinden dolayı zorluk çekmektedir. Ailelerin, engelli bireylerinden dolayı toplumsal baskı gördükleri, gerektiğinde topluma çıkmakta ve komşuluk ilişkilerinde sorun yaşadıkları, çevrelerinde bu anlamda bir bilincin oluşmadığı ve ailelere duyarsız davranıldığı görülmektedir.

Öneriler

Yukarıdaki sonuçlar doğrultusunda engellilerin sosyal sorunlarının iyileştirilebilmesi veya çözümü için şu önerileri sıralayabiliriz:

- Engelliler arasında zihinsel ve bedensel engellilerin çok olması dolayısıyla doğum öncesi, hamilelik dönemi ve doğum sonrası sağlık hizmetleri arttırılmalı; toplumsal bilinç geliştirilmeli; hamilelik dönemi rehberlik hizmetleri çoğaltılmalıdır.
- Engellilerin ve onlara bakan ailelerinin asgari düzeyde maddi ihtiyaçları giderilmelidir.
- Engelli ailelerinin sorunları bireysel olarak belirlenmeli ve çözümler üretilmelidir.
- Engelli vatandaşların sağlıktan kaynaklanan sorunlarının belirlenmesi ve erken teşhisi için sağlık taramalarına ağırlık verilmeli, aile hekimleri rutin taramalarını sıklaştırmalı ve sağlık bakımı ünitesini harekete geçirip evde sağlık bakım ve sosyal bakım hizmetleri hızlandırılmalıdır.
- Ülkenin her yerinde evde bakım hizmeti talepleri dikkate alınmalı, yakınları tarafından bakılan engelli yakınları eğitilmeli ve evde bakım servisi üzerinden bakımı zor olan ve ihtiyaç duyan ailelere profesyonel bakım desteği sağlanmalıdır.
- Çalışma imkânı olup iş bulamayan engelliler ve yakınlarına öncelik verilmeli, istihdam alanları oluşturulmalı ve ekonomik sorunlarının giderilmesine katkı sağlanmalıdır.
- İş talebinde bulunmayan ancak çalışabilecek durumda olan engellilere çalışma bilinci kazandırılmalıdır.
- Engelliler manevi bakım ve destek hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu alanda ailelere destek olunmalı, ailelerin tükenmişlik halleri rehabilite edilmeli ve ruhsal sorunları çözülmeye çalışılmalıdır.
- Birçok engellinin eve ve yatağa bağımlılığını önlemek ve erişimini kolaylaştırmak üzere ihtiyacı olan engellilere tekerlekli ve akülü araç temin edilmelidir.

- Binalar, açık alanlar, kurumlara ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojileri engelliler için güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir hale getirilmelidir. Umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirlik sağlanmalıdır.
- Engellilerin sosyal hayatta yer edinmesi, gerektiğinde onlara pozitif ayrımcılık yapılması, hizmetlerde öncelik verilmesi gibi konularda toplumsal bilinç oluşturulmalıdır.
- Evleri yaşamaya elverişli olmayan engellilerin ev ihtiyaçları giderilmeli ve evler engellinin durumuna göre dizayn edilmelidir.
- Engellilerin aile ortamı kurmalarına, evlenmelerine ve çocuk sahibi olmalarına imkân sağlanmalı, çocuğu olan engellilerin çocuklarının eğitimine önem verilmeli, Şartlı Nakit Transferi ve Sosyal Ekonomik Destek hizmetinden yararlanmalarına fırsat verilmelidir.
- Engellilerin örgütlenmesi için rehberlik yapılmalı, aynı tür engeli olan bireylerin bir araya gelebilmeleri ve tecrübelerini paylaşmaları sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Anlı, N. (2010). *Genç engellilerin toplumsal yaşamla bütünleşmesi projesi önsözü*. Spina Bifida Derneği-Devlet Planlama Teşkilatı-İzmir Kalkınma Ajansı. Erişim Tarihi: 26.9.2015, <http://www.spinabifida.org.tr/genc-engellilerin-toplumsal-yasamla-butunlesmesi>.
- Aytaç, S. (2005). İstihdam ve koruma alanları yaratmak üzere özürllüler için sosyal yaşam merkezi projesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, ss. 125-158.
- Cangöl, E., Karaca, P. ve Aslan, E. (2013). Engelli bireylerde cinsel sağlık. *Androloji Bülteni*, 53, ss. 141-146.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÜ). (2011). *Dünya engellilik raporu*. Erişim tarihi: 04.09.2015, <http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/D%C3%BCnya%20Engellilik%20Raporu-basilan.pdf>.
- Genç, Y. ve Barış, İ. (2015a). Sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılmasında yerinden yönetimin işlevselliği. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 32, ss. 95-117. DOI: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2745>.
- Genç, Y. ve Barış, İ. (2015b). Yaşlı bakım hizmetlerinde çağdaş yaklaşım: Kurumsal bakım yerine evde bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi. *ASOS JOURNAL (The Journal of Academic Social Science, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, 3(10), ss. 36-57.
- Genç, Y. (2012). *Sosyal hizmet bilimine giriş*. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Ders Kitabı. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 8(1), ss. 331-358.
- Genç, Y. ve Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların sosyal dışlanma sendromu ve toplumsal beklentileri. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science(JASSS)*, 6(4), ss. 461-482. DOI: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1390>.
- Genç, Y. ve Seyyar, A. (2010). *Sosyal hizmet terimleri (ansiklopedik "sosyal pedagojik çalışma" sözlüğü)*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Güneş, N. ve Akçamete, G. (2014). Özel gereksinimi olan bireylerin mesleki istihdamı: Çorum ili örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(3), ss. 1-15.

- Güney, D. ve Göller, V. (2014). Konaklama işletmelerinde engelli istihdamı: Potansiyel engelli iş görenlere yönelik bir uygulama. A. Kılıçlar (Ed.), *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi 15. Ulusal Turizm Kongresi: Engelsiz Turizm* (ss. 1014- 1022). Ankara: Nobel Yayınları.
- Köksal, A. (2010). *Türkiye’de engelli istihdamı ve bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Lipson, J. G. ve Rogers, J. (2000). Cultural aspects of disability. *Journal of Transcultural Nursing*, 11, ss. 212-219.
- Newton, R., Ormerod, M. ve Thomas, P. (2007). Disabled people’s experiences in the workplace environment in England. *Equal Opportunities International*, 26(6), ss. 610-623.
- Selçuk, G. N., Kınalı, N. ve Erdoğan, M. (2014). Engelsiz turizm açısından destinasyon yönetim örgütünün önemi. A. Kılıçlar (Ed.), *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi 15. Ulusal Turizm Kongresi: Engelsiz Turizm* (ss. 834-847). Ankara: Nobel Yayınları.
- Taylan, H. H. ve Barış, İ. (2015). *Romanlar ve sosyal dışlanma*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2008). Özürlüler kanunu ve ilgili mevzuat (3. baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.